

ASA

ASBÜ Sosyal Arařtırmalar
Dergisi

ASBU Journal of Social Research

[Cilt/Volume: 2, Sayı/Issue: 2,
Kıř/Winter 2024]

**Kılıç, C. (2022). Osmanlı Devleti'nde Müftülük
(Taşra Teşkilatı). Nobel Yayınları. 239s.
ISBN:9786253980276**

*Kılıç, C. (2022). Muftiate in the Ottoman Empire (Provincial
Organization). Nobel Publications. 239p. ISBN:9786253980276*

KÜBRA MAKSUDE YILDIRIM

Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
kubramaksude.beyaztoprak@student.asbu.edu.tr

<https://orcid.org/0009-0001-8323-072X>

Kitap İncelemesi/Book Review

Geliř Tarihi/Received: 11.12.2024

Kabul Tarihi/Accepted: 29.12.2024

Yayın Tarihi/Published: 30.12.2024

Atıf/Citation

Yıldırım, K. M. (2024). Kılıç, C. (2022). Osmanlı Devleti'nde müftülük (taşra teşkilatı). Nobel yayınları. 239s. ISBN:9786253980276. *ASA Dergisi*, 2(2), 274-284.

Yıldırım, K. M. (2024). Kılıç, C. (2022). Muftiate in the Ottoman Empire (provincial organization). Nobel publications. 239p. ISBN:9786253980276. *Journal of ASA*, 2(2), 274-284.

Bu makale iThenticate programıyla taranmıştır.
This article was checked by iThenticate.

Öz

Osmanlı Devleti yaklaşık altı asır boyunca hüküm sürmüştür. Bu süre zarfında bazı kurumların geliştiğini görmekle beraber işleyişte yer alan bazı mesleklerin de resmiyet kazandığı görülmektedir. Müftülük bu kurumlardan birisi olmuştur. Değerlendirilen bu çalışmada yazar, ilmiye sınıfına mensup olan müftülüğün taşra teşkilatını arşiv malzemelerinden elde ettiği veriler ışığında analiz ederek taşra müftülerinin görev süreleri, göreve atanma ve görevden ayrılma şekilleri gibi detaylara ulaşmıştır. Bu bilgileri yorumlanması ile yazar, taşra müftüleri hakkında bütüncül bir yaklaşım imkânı sunmaya çalışmıştır.

Anahtar Kelimeler: müftü, şeyhülislam, ilmiye, kadı, fetva

Abstract

The Ottoman Empire ruled for about six centuries. During this period, we see that some institutions developed and some professions in the functioning were formalized. Muftiate was one of these institutions. In this study, the author analyzes the provincial organization of the muftiate, which belonged to the ilmiye class, by analyzing the data obtained from archival materials and reaches details such as the term of office of the provincial mufti, their appointment and resignation. By interpreting this information, the author has tried to provide a holistic approach to the provincial muftis.

Keywords: mufti, shaykh al-islam, ilmiye, qadi, fatwah

Kılıç, C. (2022). Osmanlı Devleti'nde Müftülük (Taşra Teşkilatı). Nobel Yayınları. 239s. ISBN:9786253980276

Aralık 2022'de ilk basımı ve tanıtımını yapılan "Osmanlı Devleti'nde Müftülük (Taşra Teşkilatı)" adlı eser Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi İslam Tarihi Anabilim Dalı öğretim üyelerinden Doç. Dr. Cihan Kılıç tarafından kaleme alınmıştır. Eser müftülük kurumunun taşra yapılanması hakkında önceki çalışmalarda karanlık kalan noktaları aydınlatarak temel çerçeveyi çizmeyi hedeflemiştir. Yazarın bu çerçeveyi oluşturmak için başvurduğu temel kaynaklar "Müftü Defterleri" ve "Sicilli-i Ahvâl Defterleri" olmuştur.

Kitap, giriş ve iki ana bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde, şimdiye kadar müftülük kurumunu ele alan çalışmaların genellikle müftülerin vermiş olduğu kararlar üzerine yoğunlaştığına ve sebeple teşkilatlanma hakkında yeterli bilginin olmadığına dikkat çekilmiştir. Bunun sebebi olarak ise merkezdeki görevlilerin kayıtlarına ulaşmanın taşradakilere göre kolay olması gösterilmiştir. Ancak Batılı araştırmacıların müftülük kurumunun vermiş olduğu fetvayı basit bir soru-cevap faaliyetinin ötesinde devlet-hukuk sisteminin önemli bir parçası olarak ele alması alandaki çalışmalara olan ilgiyi artırmıştır (Kılıç, 2022, s. 1-2). Ayrıca yazar, müftülük hakkında araştırılması gereken konu başlıklarını vermiş ve Osmanlı ilmiye teşkilatı üzerine yapılacak çalışmalarda kaynak olarak kullanılacak eser, makale, yüksek lisans tezlerini tanıtmıştır (Kılıç, 2022, s. 3-10). Araştırmacı eserinin bu kısmında temel bilgi kaynağı olarak başvurduğu Müftü Defterlerinin içeriği ve kayıt şekli hakkında da bilgi vermiştir. Bu kayıtlardan yaklaşık elli yıllık (1225-1275/1810-1858) zaman dilimindeki atama kayıtlarını nasıl tasnif ederek veri elde ettiğini açıklamıştır. Yazar bu zaman dilimini seçme nedenini şu şekilde belirtmiştir: "*Kullanılan defterin Osmanlı Devleti teşkilatı için önemli bir dönüm noktası olan 1839 tarihli Tanzimat ve devlet kurumlarının sekülerleşme sürecini de içine alması, defterin seçilmesinde etkili olmuştur.*" (Kılıç, 2022, s. 12).

Eserin birinci bölümü olan "Osmanlı öncesi müftülük kurumu" adlı başlık altında konunun daha iyi anlaşılması için müftülük kurumu ile ilgili kavramlar açıklanmış ve müftülük teşkilatlanmasının tarihçesi anlatılmıştır. Bölümün ilk alt başlığında müftü ve kadının hem görev hem de gerçekleştirdiği fonksiyon açısından ayrımının yapılması için "Fetva ve Kazâ" kavramları karşılaştırmalı bir şekilde verilmiştir (Kılıç, 2022, s. 14-16). Ancak yazar tüm farklılıklarla beraber bu iki kavramın "kurumsal düzlemde hukuki yorumlama geleneğini koordine edici bir görev ifa ettiklerini" söylemektedir (Kılıç, 2022, s. 16). Bu kavramlar üzerinden müftü, Osmanlı bağlamında yarı resmî niteliğe sahipken vermiş olduğu fetvalar ile

kadı ve mahkeme üzerinde bağlayıcı bir rol oynamaktadır. Diğer İslam toplumlarında ise müftüler sadece tavsiye makamında yer almıştır (Kılıç, 2022, s. 17). Osmanlı Devleti'nde taşradaki müftülerden farklı olarak şeyhülislam, İstanbul'da bulunan baş müftü olarak kabul edilmiştir. Eserde ise müftülerin konumunun anlaşılması için İbn Kemal, Ebussuud Efendi ve Çatalcı Ali Efendi gibi şeyhülislam örnekleri verilmiş ve müftü fetvalarına muhalif olacak bir hükmü kadıların vermeyeceği, verenlerin ise azle müstahak olacağı ve dinden çıkmış olarak kabul edileceği ifade edilmiştir (Kılıç, 2022, s. 18). Bu bölümün bir diğer alt başlığı "İslam hukukuna göre müftü olma şartları"dır. Bu başlıkta müftü olma şartları, fetva verirken uyulması gereken esaslar ve müsteftinin de dikkate alması gereken hususlar belirtilmiştir. Ayrıca İslam hukuku eserlerinden metinler aktarılmış ve bu metinlerden çıkarılan maddeler bir araya getirilerek bölümün sonunda okuyucuya sunulmuştur (Kılıç, 2022, s. 18-24).

Yazar, müftülük kurumunun ilk dönemden itibaren kurumsal bir şekilde olmasa da ihtiyaç duyulan fetva ihtiyacını karşılayacak şekilde var olduğunu ve ilk müftü olarak Hz. Peygamberin kabul edildiğini belirtmiştir. Sahabeden yaklaşık 130 kişinin fetva vermiş olduğu bilinse de ilerleyen süreçte bu durumun kurumsal hâle gelmesinde Hz. Ömer'in halifeliğini, Emevî ve Abbasi dönemlerindeki gelişmeleri ve farklılıkları bu başlıkta ele almıştır (Kılıç, 2022, s. 24-26). İlk bölümün son alt başlığı "Eski Türk-İslam Devletlerinde Adli Teşkilat ve Müftülük" tür. Bu başlıkta müftülük kurumunun İslam devletlerinden eski Türk-İslam devletlerine geçişindeki teşkilatlanma süreci ve bu devletlerdeki teşkilatlanma ile Osmanlı Devleti'ndeki teşkilatlanma süreci karşılaştırılmıştır. Osmanlı'nın teşkilatlanmada Memlük'ten etkilendiği kitapta aktarılmış olsa da yazar konu ile ilgili görüşünü şu şekilde belirtmiştir: "*Memlüklü içinde müftülük kurumu teşkilatlanmaya başlasa hatta müftüler bir bürokrat olarak tanımlansa da Osmanlı Devleti'ne kadar merkez ve taşra teşkilatı olarak ülkenin her tarafında örgütlenmiş, merkezden kontrol edilen bir teşkilatlanmadan söz etmek mümkün gözükmemektedir.*" (Kılıç, 2022, s. 27-30).

Eserin ikinci bölümü olan "Osmanlı Devletinde Müftülük Kurumu" adlı başlık altında farklı zaman dilimlerinde "müftülük" terimi ile kastedilen kavramın değişiklik gösterdiği örnekler üzerinden açıklanmıştır (Kılıç, 2022, s. 31). Kitapta ise "müftü" ile kastedilenin taşrada bulunan kenar müftüleri, İstanbul müftüsü kastedildiğinde ise "şeyhülislam" kavramının kullanılacağı belirtilmiştir (Kılıç, 2022, s. 31). Ayrıca bu bölümde yazar; müftülük kurumunun işleyişi ve faaliyet alanı üzerindeki incelemelerindeki hedeflerinden birisinin de Osmanlı hukuk sisteminin "değişimi" mi "sürekliliği" mi ön plana çıkardığı şeklindeki meseleye farklı bir yönden bakma imkânı sağlamak olduğunu belirtmiştir (Kılıç, 2022, s. 32).

İkinci bölümün ilk alt başlığı “Osmanlı Devleti’nde Müftülük Kurumunun Ortaya Çıkışı ve Gelişimi” olmuştur. Yazar, müftülük kurumunun bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmasının sebebi olarak Osmanlı Devleti’nin bir bölgeyi ele geçirdikten sonra buraya atadığı kişinin zaman içinde ifta, tedris ve kaza görevlerini bir arada yürütememesi sonucunda müftülük ile beraber müderris ve kadılık görevlerinin ortaya çıktığını belirtmiştir. Ancak müftünün görev alanı zaman içerisinde genişlemiştir (Kılıç, 2022, s. 33). “Müftülük”, “kadılık” ve “müderris” kavramlarının şekillendiği bu dönemde ayrıca “şeyhülislamlık” kavramı da zaman içerisinde ifade ettikleri anlamları bulmuş ve birbirlerinden ayrıışmışlardır. Zaman içerisinde “şeyhülislamlık” İstanbul müftülüğünden ilmiye kurumunun başına yükselmiştir. Yazar, bu durumun sebebi olarak Repp’in “Osmanlıların sekülerleşmeye bir tepki olarak şeyhülislamın manevi önemini artırmıştır.” görüşünü makul bulmuştur (Kılıç, 2022, s. 33-39). Eser konunun daha net anlaşılması için bir sonraki alt başlıkta “şeyhülislamlık” makamının kurumsal yapısının tarihsel süreç içerisindeki şekillenmesini anlatmıştır (Kılıç, 2022, s. 39-44).

Eserin ele aldığı bir sonraki konu “Taşra Müftülüklerinin Teşekkülü” olmuştur. Osmanlı ilk dönemden itibaren merkez teşkilatında müftüyü kadının yanında görevlendirmiştir. Ancak taşra teşkilatlarına müftünün ne zaman dâhil edildiği belli değildir. Yine de müftülük kurumunun taşrada teşkilatlanmaya başladıktan sonra Osmanlı’nın beklentisi sadece fetva vermesidir. Böylelikle devlet fetva işini belli kurallara bağlı resmi bir iş hâline getirmiştir. Kanuni Sultan Süleyman döneminden itibaren “şeyhülislamlık” terim olarak kullanılmış ve taşrada müftüler teşkilatlanmaya başlamıştır. Böylelikle İstanbul’daki müftü baş müftü kabul edilip “şeyhülislam” olmuştur. Yazar bu başlıkta kadı ve müftünün teşkilatlanmadaki görevleri ve birbirleri ile olan ilişkilerini açıklamıştır. Ayrıca aynı anda kaç taşra müftüsünün görevde olduğuna dair görüşleri aktarmıştır (Kılıç, 2022, s. 44-49).

Müftülerin eğitimi için ayrı bir başlık açan yazar müftülerin buldukları bölgede veya kendilerine yakın merkezlerde eğitim aldıklarını belirtmiş ve görev yapmış bazı müftülerin (Mostar müftüsü Mustafa Efendi (ö. 1707), Aksaray ve Kayseri müftüsü Ali en-Nisari (ö. 1699), Erzurum müftüsü Kadzâde Mehmed Erzurumî (ö. 1759-1760), Kayseri müftüsü Mesud Efendi (ö. 1894), Edirne müftüsü Mehmed Fevzi Efendi, Mekke’de Şâfiî müftüsü Ahmet b. Zeynî (ö. 1886), Şam bölgesi müftüsü Mahmûd Hamza (ö. 1305/1887)) almış oldukları eğitimler hakkında bilgi vermiştir (Kılıç, 2022, s. 49-52). Yazar, müftülerin eğitim hayatını inceledikten sonra iki şekilde kategorize etmiştir. İlki klasik Osmanlı eğitim sisteminden geçip medreseden mezun olarak müftü olanlar, ikincisi ise örgün eğitim kurumuna devam etmeden icazet verme yetkisine sahip âlimlerden icazet alarak müftü olanlardır. Hatta icazet aldıkları

hocaların haklarında Şeyhülislam'a olumlu görüş bildirmeleri müftü olmalarında etkili olmuştur. Merkezlere atanan müftülerin genellikle medrese mezunu olduğu görülse de taşraya atanan müftülerde böyle bir şart olmadığı görülmektedir. Osmanlı'da ilmiye teşkilatının içerisinde yer almak isteyen birinin en az Sahn seviyesindeki medreselerden mezun olarak ilmiye teşkilatının en alt kademesine müderris ve kadı olarak atanması mümkündür. Bundan dolayı Sahn seviyesindeki bir medreseden mezun olan birisi ekonomik ve yükselme imkanından dolayı kadılık ve müderrislikte görev almak istemiştir. Dolayısıyla klasik eğitimi tamamlayan birinin taşrada müftü olması çok rastlanan bir durum değildir (Kılıç, 2022, s. 52-54).

Osmanlı ilmiye teşkilatına dâhil olmanın şartı eğitimini Osmanlı medrese esaslarına göre tamamlamaktır. Ancak Osmanlı'nın kuruluş yıllarında yeterli âlimi olmadığı için İslam dünyasındaki ulemeden istifade edilmiştir. Orhan Gazi döneminde İznik Orhaniyesi Osmanlı medreselerinin ilk örneği olmuştur. Daha sonra devlete başkentlik yapan Bursa, Edirne ve İstanbul'da kurulan medreseler ile Fatih dönemine kadar medreselerin sınıflandırılması ve hiyerarşisi konusunda kendine has hususiyetler oluşmuştur. Fatih döneminde, Osmanlı medreseleri okutulan eserlere veya müderrislerin ücretlerine göre beş aşamalı (Müderislerin yirmi akçe aldığı medreseler, yirmili veya haşiye-i tecrid; otuz akçe aldığı medreseler, otuzlu veya miftah; kırk akçe aldığı medreseler, kırklı veya telvih; günlük elli akçe alan medreseler ise hariç ellili veya dâhil ellili olarak isimlendirilmiştir.) olarak tasnife tabi tutulmuştur. II. Bayezid Dönemi'nde yenileri eklenmiş ve Kanuni döneminde ise Süleymaniye Medreseleri ile medrese hiyerarşisi yeniden sınıflandırılarak medreseler 12 dereceye (İbtidâ-i hâric, ibtidâ-i dâhil, hareket-i hâric, hareket-i dâhil, mûsilâ-i sahn, sahn-ı semân, ibtidâ-i altmışlı, hareket-i altmışlı, mûsilâ-i Süleymâniye, hâmise-i Süleymâniye, Süleymâniye, Dârü'l-hadîs) ayrılmıştır. Böylelikle hem öğrenciler hem de medreselerde görevli müderrisler için takip edilmesi gerekli aşamalar çizilmiştir (Kılıç, 2022, s. 54-56). Yazar medrese hiyerarşisini aktardıktan sonra Osmanlı medreselerinde okutulan nakli ilimlerdeki ve pozitif bilimlerdeki kitapları bir başlık altında aktarmıştır (Kılıç, 2022, s. 56-61).

Yazar bir sonraki alt başlıkta "Müftülerin Sahip Olduğu Toplumsal Konum" konusunu ele almıştır. Osmanlı'da toplum yapısında sosyal tabaka içerisindeki hareketi ifade eden yatay hareketlilik ve sosyal tabakalar arasındaki geçişi ifade eden dikey hareketlilik mümkündür. Ancak devlet; askeriye, ilmiye ve kalemiye sınıfı arasında yatay geçişi mümkün kılmış olsa da her zaman onaylamamıştır. Bu anlayış ise mesleklerde özellikle ilmiye sınıfında babadan oğula geçişi olası hale getirmiştir. Bu durum için "beşik ulemalığı" şeklinde galat bir ifade

kullanılmıştır. Ancak son dönem çalışmaları beşik ulemalığının eleştirildiği ve söylendiği kadar yüksek bir oranda olmadığını tartışmaktadır (Kılıç, 2022, s. 61-62). Bununla beraber atanan müftülerin çoğunluğu bölge ahalisinden seçilmiştir. Bu durumun kadı ve müderrislerde söz konusu değilken müftülerde bu şekilde olmasına mesleğin ekonomik getirisi neden gösterilmiştir. Müftüler için “şeyh” unvanı da kullanılmıştır. Ayrıca müftülerin toplum gözünde devleti temsil ettiği ve kadıların bilirkişi olarak kendilerine danışıkları bilinmektedir. Bu durum sayesinde, müftülerin gelirleri kadılar ve müderrislerden az olmasına rağmen sosyal statüleri yükselmiştir (Kılıç, 2022, s. 63).

Eserde müftülerin mesleklerini seçme hususunda babalarının mesleki konumlarını ele alan başlıkta arşiv belgelerinden elde edilen veriler iki tablo (Tablo 1. Müftü defterlerine göre müftülerin babalarının sosyal konumları; Tablo 2. Meşihat arşivi sicilli-i ahvâl dosyalarına göre müftü ailelerinin kökenleri) hâlinde aktarılmıştır. Bu tablolar karşılaştırıldığında müftülük görevinin sadece babadan oğula geçen veya ilmiye sınıfı ailelerine ait bir meslek olmadığı görülmüştür. Gerekli şartları sağlayan herkesin bu göreve atanabileceği belirtilmiştir. Bazı kazalara ise hep aynı aileden (Hâdım/Pirluganda kazasına yapılan atamaların büyük bir kısmı Hâdımzadelere ve Hama kazasına yapılan atamaların tamamı Geylanzâdelere aittir.) atamaların yapıldığına dikkat çekilmiştir (Kılıç, 2022, s. 64-72). Daha sonra yazar, müftülerin sahip oldukları diğer unvanları tablo hâline getirerek yorumlamıştır. Bu yorumlarda müftülerin bu göreve atanmadan önceki vazifeleri göz önüne alındığında en çok müderris oldukları görülmüştür. Bununla beraber müftü olarak atananlarının 854’ünün seyyid olduğu, bunun ise ilmiye sınıfı içinde seyyidlik makamının önemini gösterdiği ve el-Hac unvanına sahip kişi sayısının 448 olduğu, bunun ise müftü olarak atananların önemli bir kısmının ekonomik durumunun yeterli olduğu gibi çıkarımlar yapılmıştır. Bu başlık altında müftülerin vekalet bırakma konusuna da değinilmiştir (Kılıç, 2022, s. 72-79).

Bir sonraki başlıkta müftülerin atanması ile ilgili uygulamalar ele alınmıştır. Burada müftülük ile ilgili uygulamalar anlatılırken yer yer kadı ve müderrislik ile ilgili uygulamalar ile karşılaştırılmıştır. Böylelikle müftülüğün ilmiye kolundaki konumunun daha kolay anlaşılması sağlanmıştır. Uygulamalar Tanzimat öncesi ve sonrası şeklinde değerlendirilmiştir. Uygulamadaki maddelere ait orijinal metinlerden aktarım yapıldığı gibi müftü defterlerindeki kaydı bulunan müftülerden de örnekler verilmiştir (Kılıç, 2022, s. 79-87).

Yazarın, kitabın ikinci bölümünde ayrıntılı olarak ele aldığı başlık “Müftülerin görevden ayrılma şekilleri” olmuştur. Konuyu 13 alt başlık altında inceleyen yazar (Hacr (Kılıç, 2022, s.

92), vefat (Kılıç, 2022, s. 95), sû-i hâl (Kılıç, 2022, s. 98), adem-i idare (Kılıç, 2022, s. 105), ahali şikâyeti (Kılıç, 2022, s. 108), hastalık (Kılıç, 2022, s. 114), yaşlılık (Kılıç, 2022, s. 117), hacca gitmek (Kılıç, 2022, s. 119), istifa (Kılıç, 2022, s. 123), mülki idarenin bildirilmesi (Kılıç, 2022, s. 126), İslam hukukuna aykırı fetva verme (Kılıç, 2022, s. 134), terk veya nakil (Kılıç, 2022, s. 137), cezalandırma (Kılıç, 2022, s. 140)) elindeki verileri tablolar hâline getirerek aktarmış ve yorumlamıştır. Müftülerin görevden ayrılış şekilleri ise iki gruba ayrılmıştır. İlki müftülerin kendi istekleri dışında merkez tarafından görevden alınması (hacr, adem-i idaresi, ahali isteği, idarenin isteği, sû-i hâl, hilâf-ı şer' fetva) ikincisi ise müftülerin rızası veya bazı zorunlu hâller (vefat, hastalık, ihtiyarlık) ile görevden alınma durumlarıdır. Veriler incelendiğinde görevden ayrılmanın %58,70'lik oranı merkez tarafından görevden alınmaları oluşturmaktadır. Bunun %31,6'lık oranı şeyhülislamlık makamı tarafından herhangi bir gerekçe kaydı girilmeden görevden alınması olmuştur. Yazar, başlığı kendi içerisinde bu ve benzeri yorumlar çıkararak açıklamıştır (Kılıç, 2022, s. 88-150).

Bölümün sekizinci alt başlığında yazar, müftülerin görev sürelerini değerlendirilmiştir. Bu konuda ilmiye sınıfının diğer üyelerinin durumları ile karşılaştırıp ardından müftülerin durumları ele alınarak konu incelenmiştir. Konuya dair veriler iki tablo (Tablo 6. Müftülerin görev süreleri; Tablo 7. Müftülerin görevden ayrılış şekillerine göre hizmet süreleri) şeklinde aktarılmıştır (Kılıç, 2022, s. 150-156). Bu başlık altında "Müftü Tayinlerinde İbka Uygulaması" ele alınmıştır. İbka konusunun başında mansıb dağıtılması da okuyucuya açıklandıktan sonra iki durum ilişkilendirilip ibkanın uygulandığı durumlar belirtilmiştir. Uygulama, örnekler ve verilerin tabloya (Tablo 8. İbka uygulanan müftülerin görev süreleri dağılımı) dönüştürülmesiyle incelenmiş ve uygulamaya dair yargılara varılmıştır (Kılıç, 2022, s. 156-162).

Yazar, bir sonraki başlıkta en genel ifade ile müftülerin görevini; bireysel anlamdaki sorulara cevap verdiği gibi kurumsal olarak da Osmanlı kadısının hukuki konularda başvurduğu bilirkişi makamı olarak ifade etmiştir. Bu ifadenin ardından müftülerin Tanzimat Dönemi, II. Mahmut Dönemi, Abdülmecid Dönemi ve Abdülaziz Döneminden örnekler vererek dönemselsel bir inceleme yapmıştır. Müftülüğün ilmiye sınıfındaki yerinin daha net anlaşılması için kadılık ve müderrislik görevleri ile karşılaştırılarak konu ele alınmıştır (Kılıç, 2022, s. 162-170). Yazar müftülerin geçimlerini nasıl sağladıklarını bir başlık altında ele almıştır. Başlıkta müftülerin durumları bölgesel olarak, özel nedenlere bağlı olarak ve tarihsel süreç içerisindeki değişimlere göre aktarılmıştır (Kılıç, 2022, s. 170-174). Kitabın son başlığında Osmanlı devletinde fetva verilirken takip edilen usulden bahsedilmiştir. Müftü, fetva verirken genel olarak üç kaynaktan

yararlanmıştır: Şer'î hukuk, örfî hukuk, sosyal hayat/örf. Bu kaynaklardan ilki açıklanmıştır (Kılıç, 2022, s. 174-176). Ayrıca fetva ve ferman arasındaki ilişki ortaya koyulmuş ve fetvanın fonksiyonu üzerinde durulmuştur. (Kılıç, 2022, s. 176-178). Fetvanın şekli özelliklerden bahsedilmiş ve konu bir örnek üzerinden incelenmiştir (s. 178-180). Konu son kısmında ise kısa olarak fetva mecmualarından bahsedilmiştir (Kılıç, 2022, s. 181-182).

Öncelikle eser ilmiye sınıfına mensup müftülük makamının işleyişini dönemsel bir inceleme üzerinden sade ve anlaşılır bir dil ile aktarmıştır. Aynı zamanda araştırma türünden bir eser olmasından dolayı akademik okuyucu kitlesine yönelik olsa da hitabı itibarıyla konuya ilgi duyan herkesin okuyabileceği mahiyettedir. Nitekim kullanılan her kavram açıklanmış ve dipnotlar konuyu daha açık hâle getirebilecek açıklamalar ve örnekler için kullanılmıştır. Eserde verilerin tablolar hâline getirilmesi ve yorumlanması okuyucunun konuyu daha rahat kavramasını sağlamıştır. Kitapta kaynakça ve okurun konuya dair anahtar kelimeye ulaşabileceği dizin bulunmaktadır. Ancak eserin sonuç kısmının olmaması “Acaba kitabın devamı mı olacak?” sorusunu akla getirmiştir. Başka bir ihtimal de çalışmanın her başlıkta veri analizi üzerinden ilerlemesi ve yorum yapılmasından dolayı sonuç kısmının tekrar olabileceğinin düşünülmesi olabilir.

Yazarın konuyu ele alırken başvurduğu kaynaklar, başlık seçimleri ve konuları açıklarken karşılaştırmalı bir şekilde aktarımı onun ilmiye sınıfına hâkimiyeti olduğunu göstermektedir. Yazarın bu konuyla ilgili 2017 yılında tamamladığı doktora tezi (Kılıç, 2017), yayımladığı kitap (Kılıç, 2019a) ve makale (Kılıç, 2019b) incelenirse kendisinin ilmiye sınıfı teşkilatı üzerine çalışma yapmış ve bilgi sahibi olduğu görülecektir. Eser konuya dair vermiş olduğu bilgiler ve çizmiş olduğu perspektif ile Osmanlı'da teşkilatlanma üzerine herhangi bir kurumu ve özellikle ilmiye sınıfını çalışacaklar için referans olabilecek bir çalışmadır.

KAYNAKÇA

Kılıç, C. (2022). *Osmanlı Devleti'nde müftülük (taşra teşkilatı)*. Nobel Yayınevi.

Kılıç, C. (2019a). *Osmanlı ilmiyesinde istihdam ve kariyer*. Akademisyen Kitabevi.

Kılıç, C. (2019b). Osmanlı ilmiye teşkilatında müderrislerin merâtibi (1245/1829 tarihli tarîk defterlerine göre). *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 65, 265-287.

Kılıç, C. (2017). *XVII. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı İlmiye Teşkilatı'nda İstihdam ve hareket (Anadolu Kadıaskerliği örneği)* (Tez No.478780) [Doktora Tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi] YÖK Tez Merkezi.

https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=RpuXZZYixMLGEy3dKdZQVA&no=1114pfJSwiX_C45OfAAOIA

Etik Kurul İzni

Bu çalışma için etik kurul izni gerekmemektedir. Yaşayan hiçbir canlı (insan ve hayvan) üzerinde araştırma yapılmamıştır. Makale Tarih alanına aittir.

Çatışma Beyanı

Makalenin yazarları, bu çalışma ile ilgili herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile mali çıkar çatışması olmadığını ve yazarlar arasında çıkar çatışması bulunmadığını beyan eder.

Destek ve Teşekkür

Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.
